

1919 a Délmagyarországban

Lapozgattuk a „Mindenküljakra készül...” című, húsz évvel ezelőtt megjelent sorozat kötetét, amelyekben az 1918/19-es forradalmunk java irodalmi termését tette közzé az Akadémiai Kiadó. Azt néztük, a korabeli sajtó hogyan tükrözte a Tanácsköztársaságot megelőző időszak forradalmi hangulatát, s lapunk, a Délmagyarország, miként hirdette a dolgozó tömegek bekegyvágát, szabadságigényét, munkálkodni, alkotni, teremteni akarását. Mi tagadás, emelkedett érzeléssel olvastuk azokat az írásokat, amelyek — jórészt Juhász Gyula tollából — Szeged népének érzéseit fejezték ki 1919 első hónapjaiban. Hatvanhárom évvel ezelőtt, az első munkáshatalom előestéjén jelentek meg lapunk hasábjain azok a cikkek, amelyekből emlékeztetőül kiragadtunk néhány részletet.

A társadalmi haladás gyorsvontata csupán az optimista álmokozók képzeletében robotol nyíltabesen és célirányosan... Két akadályról lehet itt szó elsősorban, az egyik a tehetetlenség ércfalával mered vele szemben, a másik pedig robbanóanyagával veszélyezteti útját. Az egyik a hatalmukat vesztő osztályok ijedt makacssága, amely éppen javainak lármás és konok féltésével veszteli el még azt is, ami menthető, s másik a hatalmukat először megérező tömegek anarchiája, amely éppen azokat a javakat pusztítaná, ha lehetne, amelyeket elérni és megnyerni hivatott. Az elsőket bűntéti tudatossága, a másikat menti tudatlansága. A rabszolgalázadások nem mindig az esztétika törvényei szerint történtek, de a szépségen esett csorba hibája a rabszolgatartóké, akik a szabadság ellen tiltakozva és intézkedve voltaképpen önmaguk ellen cselekedtek... A sülyedő hajóból ki kell dobni minden fölösleges terhet, hogy menteni lehessen, ami menthető. Az emberi kultúra legnagyobb értékeiről van szó, amelyek bizony drágábbak és szentebbek a magántulajdonnál.

(Délmagyarország, 1919. január 16.)

Az Internacionálé nem bukott le, csak most hajnalodik. Néha már látják fölkelő napját, magas és magányos ormokon...

(Délmagyarország, 1919. február 7.)

Az orosz forradalom tulajdonképpen és velejében Pétervár és Moszkva föltámadása az ázsiai lusta bánat és közöny, barbárság és kényurasság ellenében... A forradalomnak, a győzelmes magyar forradalomnak legnagyobb ellensége az a bizonyos józan konzervatívizmus, amelyről anynyi hízelgő hazugságot írtak össze az álnépiesek, irodalmunk villogó gatyásai, akik német limonádét és pomádét árultak, magyar Marlittót Zola helyett, magyar bankosok és nagybirtokosok örömeire...

Megszervezni és fölvilágosítani a magyar parasztot, a magyar vidék népét, amelyet úri betyárság és úri huncutság rontott, vadított és idegenített és amelyet eddig meglehetősen kifejezett programjából a szocializmus: mondom, a magyar parasztot megszervezni és fölvilágosítani: ezt kellett volna eddig tennie elsősorban a magyar politikának...

(Délmagyarország, 1919. február 12.)

A szegedi Nemzeti Tanács, miután befejezte vállalt hivatását, a forradalom kivívását, átalakult propaganda bizottsággá. Bizony, ha valaha, ma szükség van lelkes, bátor, erős, szívós és szervezett propagandára. A forradalom vívmányait még meg kell védelmezni jobbra és balra egyaránt... Ma minden valódi magyarnak propagandát kell üznie, egy állandóan és buzgó propagandát a forradalom vívmányainak érdekében, az életünk, a jövőnk, a megmaradásunk és boldogulásunk legszentebb, ma egyetlen fontos ügyéért.

(Délmagyarország, 1919. február 28.)

Disztingváljni kell végre és határozottan megállapítani, hogy amilyen veszedelmes lehet a születő új világ vajdásaiban a feudális főpapi hatalom és uralom ellenbábasága, annyira hasznos szolgálatokat tehet társadalmi, erkölcsi és kulturális téren az alsópapság demokratikus forradalma...

(Délmagyarország, 1919. március 2.)

Ma még főleg kenyeret akar a nép, de eljön az idő és már itt vagyunk, hogy, mint Rómában az új világ elején cirkszi játékokat, úgy ő is művészetet követeljen! Nem szabad halogatni a dolgot, elébe kell menni annak az elementáris tömegvágynak, amelyről a forradalmas költő, Ady mondotta, hogy éhe a szépségnek. Ezt az éhséget csillapítani, ezt a vágyat elringatni, ezt a követelést kielégíteni: íme az új idők új kultúrpolitikájának égetően sürgős, elsőrendűen fontos feladata. Sajnos, a múlt bűnei és mulasztásai nőttek, a népet nemcsak a jogoktól, de az élet és művészet nagy, mély, egyetemes szépségeitől is kizárták, kitagadták...

A színház ne legyen unatkozók és szórakozók zártkörű társasjátéka, de az emberi igazságok és szépségek, a magyar ige fóruma, a múzeum ne legyen holt dolgok kriptája, de mindenkinek ünnepi gyönyörűsége és tanulsága, a költő, a festő, a szobrász, a muzsikus találja meg az elektromos áramot, amely idegei flinom és nemes remegését belekapcsolja milliók érdeklődésének centrumába, szóval a művészet legyen közkincs és a művész legyen a nagy emberi közösség apostola és profétája, aki nem egyesek úri kedvtelését szolgálja ki, de akit az egész társadalom hűdóitál követ, mert benne az út, az élet és igazság fátylahordozóját ismertte meg.

(Délmagyarország, 1919. március 8.)

Öntudatos és dolgozó polgárnak ma egy kötelesség, hivatása, pártállása és programja lehetősége: proletárnak érezni magát és vállalni öntudattal, önértékeléssel proletárvoltát, gyakorolni a proletár jogát és kötelességét. A dolgozó polgár, akár alkotó, akár exekutív munkát végez, csak így vonhatja le mai történelmi helyzetét következőit, csak így tesz eleget annak a forradalmi parancsnak, amely ma az idők lelkében él és belőle kihangzik.

(Délmagyarország, 1919. március 20.)

Szegeden, sajnos, csak néhány napig végezhetette áldásos tevékenységét a Tanácsköztársaság, mert a városban megszállóként tartózkodó francia csapatok segítségével, fölülkerekedett az ellenforradalom. A Délmagyarország azonban a rettenetes fizikai és szellemi terror ellenére is hű maradt a fejlődés ügyéhez, s ha olykor felemásan és bizonytalanul is, a dolgozó osztályok érdekeit képviselte.

Andrássy Lajos

Párbeszéd

- Jó napot!...
— Hát, úgy! csendes jó napot!
— Látom: kiült a fényre mégis...
— A fellegel nézem, nem a Napot, mennék vele,
mehetnék vele én is...
— Keletnek száll az, nem nyugatnak én-Józi bátyám, mire lenne: ha ki útjának vége-táján fordulna rúddal Napkeletre?...
— Bizony én mégis! Ön-magammal találkozóra s hív-beszédre, azon az úton visszamennék, ahonnan iöttünk hős leventék...
— Be van az út már szántva régen én drága Bátyám... Isten áldja!
— Azért futok a fellegekkel édes Öcsém — s még nem hiába...

Simai Mihály

Kezdetben voltak a kezek

(Schéner Mihály kézplasztikáira)

aki álmokba lovalja magát
ujjai annak bíbor fababák
ujjai annak nevető babák
baba-ujjaira nevet a világ
aki álmokba lovalja magát
annak ujjai közt báb a világ
szégyellik varázsuk gyalázatát
fém-testű szörnyek rikongó banyák
aki kezekre bizza önmagát
kezekké bontja keze anyagát
kezesei lesznek mind a csodák
kezeit kézenfogja a világ
aki álmokba lovalja magát
álmává válik annak a világ
világ világává álmai válnak
ezüst-szénát kaszál a hold
táltos falóvának

Varga Imre

Ahogy távolodsz

Ez már a túlvilágunk:
Ahogy távolodsz, úgy növekszel.
A láthatárt betölti melkasod.
Mint napszél az ég tetején
Vörösen csap végig hajad.
Kitárt melledben
Kavicsos folyóparkot.
Felhők, ártéri fák
S a vízre hálóját vető éjszaka.
A zsákmány: önmaga.
Gerincek körül fordul
Nyikorogva a Göncöl:
Leégett erdő fái; alakjaid
Ahogyan ismertelek.
Csobban a fény, vörösen, sárgán.
Izomként tekereg csontjaidon.
Arcom mögött a táj:
Fekete koponyám
S fekete fogorom.

A népi demokratikus átalakulás Csongrád megyei dokumentumai

A közelmúltban dr. Rác Jánosnak, a József Attila Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanárának a szerkesztésében megjelent a *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből, 1945-1948* című kötet, amely alapvető fontosságú mindazok számára, akik a népi-demokratikus forradalom korszakát tanulmányozzák. Rác professzor könyve része annak a megyei párt- és állami szervek által még az 1960-as években kibontakoztatott munkának, amely azt vállalta föl, hogy a kutatók és olvasók széles köre számára hozzáférhetővé teszi megének szocialista munkásmozgalmának legértékesebb dokumentumait.

A folszabadulást megelőző mintegy nyolc évtizedet, a tőkés földesúri rend nagy korszakait bemutató forráskiadványok (*Gaál Endre és Serfőző Lajos* könyvei) után ez már a második olyan kötet, amely a folszabadulást követő esztendő történetét tárja elénk. Csongrád megye folszabadulásáról és az élet megindulásáról 1970-ben jelent meg dokumentumgyűjtemény, ugyancsak Rác János avatott gondozásában, amely azóta is nélkülözhetetlen kézikönyv a kutatók és az érdeklődők számára.

A folszabadulás utáni forradalmi átalakulás időszakát felölelő két kötet együttesen közel 800 dokumentumot tartalmaz egységes tematikai földolgozásban, azonos szerkesztési-rendezési elvek alapján. A két mű ily módon igen szorosan összefonódik, a közölt források pedig nem egyszerűen kapcsolódnak egymáshoz. Egyébként a sajtó- és levéltári anyag tematikus csoportosítása a szerkesztő számára mindig nehezebb feladatot jelent, mint a dokumentumok egyszerű kronológikus közlése, viszont az előbbi módszer az olvasó számára a mű használhatóságát nagymértékben megkönnyíti. A rendkívül szakszerű válogatás, rendezés, a tematikus egységek objektív, a tör-

ténetség elvét szem előtt tartó kialakítása egyik nagy érdeme Rác János munkáinak.

Ami a most megjelent, több mint 50 ív terjedelmű kötetet illeti, a 309 dokumentum tükrözteti azt a rendkívül izgalmas folyamatot, amelynek a végén a különböző politikai erők harcából győztesen kerül ki a munkáosztály, megteremtődik a proletárdiktatúra. A mű, amelynek anyagát a szerkesztő nagy erudícióval megirt elemző tanulmánya fogja egybe, a proletariátus nézőpontjából, lenini pártossággal közelíti a történeti eseményekhez, a problémákhoz. A tematikus szerkesztés aláhúzza, hogy a proletariátus a tömegek akaratából és harcának eredményeképpen a közigazgatást éppúgy befolyásolta, mint a gazdasági és kulturális életet, hiszen döntő szerepet játszott a termelés megindításában, a szociális és művelődési intézmények újjászervezésében, működtetésében.

Tudományos körökben, de közvéleményünk egy részében is találkozhatunk olyan hamis vélekedésekkel, melyek szerint hazánkban a szocialista forradalom győzelme nem a belső fejlődés szükségszerűen bekövetkező eredménye volt, hanem külső erők beavatkozása nyomán vált lehetővé. Mások azt próbálják bizonygatni, hogy az 1948 utáni hibák, torzulások gyökerei már a népi demokratikus átalakulás időszakában is föllelhetők.

A Rác János által feltárt és nagy igényességgel közölt dokumentumok e nézetek cáfolatát adják. Bizonyítják, hogy a kommunista párt a lenini permanens forradalom elméletét alkalmazva, a már 1944 végén kialakult munkás-paraszt demokratikus diktatúra hatalmi bázisán helyes stratégiai és taktikával a dolgozóosztályok, sőt a lakosság túlnyomó többségét megnyerte a munkásosztály vezetésével megvalósuló szocialista átalakulás ügyének. A párt a népi demokratikus forradalom időszakában alapvetően helyes irányvonalat követett, s történelemhamisító anakronizmus az ötvenes évek problémáit visszavetíteni egy olyan korszakra, amelyben a párt éppenséggel a tömegekkel szorosan összefonva, sikerrel vívta meg harcát. A dokumentumgyűjtemény ilyen módon nem csupán tudományos jelentőséggel bír, de ideológiai-politikai szempontból is fontos és elgigázító erejű, szervesen illeszkedik a korszak egészének tudományos föltáráshoz, s hozzásegít ideológiai és propagandamunkánk színvonalának emeléséhez.

Az igen helyesen, 1945 őszével és 1948 nyarával behatárolt periódus valamennyi fontos mozzanata megjelenítést nyer egy, vagy ha jelentősége úgy kívánja, több dokumentumban. Az egykorú iratokból, dokumentumokból kitűnnek a kommunista erőfeszítései a politikai erőviszonyok megváltoztatásáért, a népröppolitikai tudatos alkalmazása a munkáosztály és a parasztság megnyeréséért. Képet alkothatunk a

baloldali blokkról, a stabilizációról, az MKP III. történelmi jelentőségű kongresszusának határsáról, a hároméves terv megindításáról. Végül elénk tárulnak a polgári tömörülés szétesésének, a baloldal választási győzelmeinek, a döntő fontosságú államosításoknak és végül a munkáségségnek a Csongrád megyében is tetten érhető állomása. Különösen jól sikerült az egyes pártok politikájának, a tömegek, illetve a különböző társadalmi rétegek helyzetének illesztésére. A szerkesztő bátran élt az adott történelmi korszak vezető politikusainak, de egyszerű alakjainak tömeges és teljes név szerinti szerepeltetésének lehetőségével. Így az egyébként sokszor csupán általában emlegetett néptömegek valóban középpontba kerülnek, történelemformáló erővé nőnek fel.

Az izgalmas és sokrétű Csongrád megyei forrásanyag számos ponton gazdagítja az országos képet, s egyes pontokon árnyalja a kialakult, s általánosan elfogadott értékeléseket.

Megyéinkben például az igényjogosultakhoz képest kevés volt a földterület, amelyet fel lehetett osztani. Ebből is következett, hogy 1947-ig irritáló tényező a lezajlott földreform törvényesítése, a telekkönyvezési eljárás elhúzóda.

Sajátos Csongrád megyei vonás továbbá a korszakban az országosnál nagyobb mértékű munkanélküliség, amelyet a mezőgazdaság túlsúlya miatt csak nagyon nehezen lehetett csökkenteni, majd végleg felszámolni.

A politikai küzdelem vonatkozásában a források Szegeden a két munkáspárt példás együttműködését tanúsítják, amely a kommunista helyes politikai gyakorlatából következett, továbbá abból, hogy a szocialdemokrata pártban a baloldali játszott meghatározó szerepet.

A házagpótló, magas színvonalú mű a feltárt könyvtári, közgyűjteményi és levéltári források legértékesebb részét tartalmazza. A bőséges jegyzetapparátus igen sok részadattal egészíti ki a dokumentumokat. A kötet használhatóságát növeli a név- és helynévmutató, amelyet Mader Béla állított össze. A szerkesztő munkáját rajta kívül Dégi István, Fehér István, Kanyó Ferenc segítették. A gondos tipográfia, s a szép nyomdatechnikai kivitelezés a Szegedi Nyomda munkáját dicséri.

Rác János professzor könyvét Szabó Sándor, a Csongrád megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke előszavában az olvasóköntség széles rétegeinek ajánlja: „A kötetet nemcsak a korszakot földolgozó történészek, hanem az oktatás minden szintjén — általános, közép- és főiskolán, a pártoktatásban és az egyetemeken is — haszonnal forgathatják. Hozzájárulhat az ideológiai propagandamunka javításához. Lapozgatva a dokumentumok között, a történelem iránt érdeklődő idősebb olvasó megélt események, ismert vagy ismerős emberek, politikusok tetteinek bizonyítékait tanulmányozhatja. Kellő idő távolából, higgadtan értékelheti azokat. A fiatalabb generáció pedig a szocialista társadalom kialakulásának megyei történetéről, az apák, nagypapák életének egy darabjáról tájékozódhat, értheti meg azt.” HEGYI ANDRÁS